

**Tiesību Zinātņu Pētniecības Institūts sadarbībā ar
Latvijas Universitātes Juridisko fakultāti, laikrakstu “Dienas Bizness” un žurnālu “Jurista
Vārds” rīko zinātnisku konferenci**

„Valsts konsekvence tiesiskās paļāvības un tiesiskās drošības principu ievērošanā”

2016. gada 29. janvāris plkst. 12.30 – 12.45

Latvijas Universitātes Mazā aula

Māris Onževs¹

Referāta

„Tiesiskā paļāvība uzņēmējdarbībā”

tēzes

1. Viens no būtiskākajiem priekšnoteikumiem uzņēmējdarbības attīstībā ir stabilas un prognozējamās tiesiskās vides pastāvēšana. Tiesiskā un demokrātiskā valstī šāda tiesiskā vide tiek nodrošināta, visupirms balstoties uz tiesiskās drošības, tiesiskās paļāvības, kā arī tiesiskās noteiktības principu. Lai arī formāli visi minētie principi Latvijas tiesiskajā sistēmā tiek atzīti un ievēroti, joprojām konstatējami vairāki trūkumi un nepilnības.
2. Identificētos trūkumus minēto vispārējo tiesību principu izpratnei un piemērošanai var iedalīt vairākās grupās: 1) nekonsekventa un nereti arī nepareiza izpratne par vispārējo tiesību principu, tai skaitā tiesiskās paļāvības principa, tvērumu; 2) nepietiekamas zināšanas par principu atšķirīgo nozīmi likumdevēja un izpildu varas darbību kontrolēšanā; 3) skaidru un saprotamu vadlīniju, kā arī konsekventas metodoloģijas neesamība analizējamu principu vienveidīgai piemērošanai. Tikai pilnveidojot minētos aspektus ir iespējams nodrošināt atbilstošu tiesisko vidi uzņēmējdarbības veikšanai.
3. Atšķirībā no tiesiskās noteiktības principa, kas tiesību normu adresātus visupirms aizsargā pret neskaidru un neviennozīmīgi uztveramu tiesību normu, kā arī tiesību piemērošanas aktu tekstuālo skaidrību, tiesiskās drošības un tiesiskās paļāvības principam ir atšķirīga nozīme. Lai arī tiesiskās drošības princips nereti tiek aplūkots kopā ar tiesiskās paļāvības principu, minētajiem principiem vairāk ir kopīga vēsturiskā izcelšanās un attīstība nekā praktiska nozīme juridisko strīdu risināšanā. Tieši tiesiskās paļāvības principa primārais mērķis ir aizsargāt tiesību normu adresātus pret neprognozējamu un nekonsekventu valsts rīcību. Savukārt tiesiskās drošības princips būtu aplūkojams kā ideoloģisks virsprincips, kas aptver gan tiesiskās paļāvības, gan arī tiesiskās noteiktības principu un nodrošina stabilitāti tiesiskas valsts vērtību saglabāšanā.
4. Tiesiskās paļāvības principa piemērošanā pastāv atšķirīga metodoloģija, izvērtējot likumdošanas jaunrades procesa, kā arī valsts pārvades iestāžu pieņemto lēmumu atbilstību tiesiskās paļāvības principam. Likumdošanas jaunrades procesā tiesiskās paļāvības princips nodrošina, ka pieņemto tiesību normu iedarbības laiks jeb spēks laikā nav nepamatoti plaši noteikts uz pagātni. Lai to noskaidrotu, kontinentālās Eiropas tiesību praksē tiek identificēts, vai pieņemtajām tiesību normām ir atpakaļejošs spēks. Gadījumos, kad ir konstatējams

¹ Dr. iur., Biznesa augstskolas “Turība” Juridiskās fakultātes docents.

atpakaļejošs spēks laikā, pastāv prezumpcija par tiesiskās paļāvības principa pārkāpumu, no kura gan noteiktos gadījumos var atkāpties. Savukārt, ja ir konstatējams tūlītējs spēks laikā, tiesiskās paļāvības principa eventuālais pārkāpums ir noskaidrojams, izsverot, vai ir pārkāpts samērīguma princips.

5. Iepazīstoties ar Satversmes tiesas praksi, konstatējams, ka pastāv trūkumi gan atpakaļejoša spēka identificēšanā, gan arī samērīguma principa piemērošanā, kad tiesību normas pieņemta ar tūlītēju spēku laikā. Lai gan vairākos nolēmumos Satversmes tiesa ir padziļināti analizējusi tiesiskās paļāvības principu, joprojām nav attīstīta konsekventa metodoloģija. Piemēram, vēl nevienā nolēmumā nav skaidrots, kādā veidā un pēc kādām pazīmēm ne tikai tiesību normu adresāti, bet arī likumdevējs spētu identificēt atpakaļejoša spēka esamību. Tas savukārt joprojām ļauj likumdevējam salīdzinoši brīvi argumentēt un pieņemt diskutablus grozījumus no laika aspekta, vadoties no konkrētajiem apstākļiem, kādos tiek veikti grozījumi.
6. Tāpat neviennozīmīga situācija tiesiskās paļāvības principa piemērošanā pastāv gadījumos, kad ir izvērtējama valsts pārvaldes iestāžu rīcības atbilstība tiesiskās paļāvības principam. Tas visupirms ir saistīts ar atšķirīgiem apstākļiem, kādos var veidoties tiesiskā paļāvība, kā arī ar plašākas prakses trūkumu, identificējot, kāda iestādes rīcība veido tiesisko paļāvību. Būtu pamatoti uzskatīt, ka tiesiskā paļāvība var veidoties ne tikai no izdotiem administratīviem aktiem, bet arī no ilgstošas, bet vēlāk mainītas iestādes prakses, rīkojoties vienveidīgi un konsekventi, prettiesiska atteikuma sniegt uzziņu dēļ vai arī no iestādes rīcības, neatzīstot savu kompetenci noteiktu jautājumu izvērtēšanai, taču vēlāk mainot savu viedokli.
7. Ņemot vērā, ka administratīvajās tiesībās tiesiskā paļāvība visbiežāk veidojas, kad iestādes dažādu iemeslu dēļ maina praksi, kuru tās sākotnēji uzskatīja par tiesisku, taču vēlāk – par prettiesisku, būtiski izprast, ka tiesiskajai paļāvībai uz iestādes rīcību ir atšķirīga aizsardzība pakāpe, balstoties uz to, vai tiek aizsargāta paļāvība uz iepriekš veiktajām darbībām, vai arī uz rīcības turpināšanu nākotnē. Proti, visupirms prioritāri ir aizsargājama privātpersonas paļāvība uz tās veikto rīcību tajā laikā, kad iestāde to akceptēja. Savukārt attiecībā uz sākotnēji par tiesiski uzskatītās rīcības turpināšanu nākotnē ir jāvērtē, kādas ekonomiskās un tiesiskās sekas būtu pienākuma uzlikšanai pārtraukt sākotnēji par tiesisku, bet vēlāk par prettiesisku uzskatīto darbību.